

نقش مراکز فرهنگی در گسترش زبان فارسی در پاکستان

☆ دکترا سید محمد فرید

Abstract:

Persian remained the official and court language of the sub-continent for the whole of Muslim period and it holds a significant place even today. After the independence of Pakistan, many cultural centres, research institutes and universities played important role to preserve the old Persian traditions, cultural heritage, literary bequest of our forefathers. In this research article, the writer has analysed the services rendered by these institutions for the propagation of Persian language and literature.

Key words: Cultural centres, Persian language, Pakistan

مراکز فرهنگی فارسی در پاکستان تأثیر محکم در گسترش زبان فارسی دارند. بعد از تأسیس پاکستان تقریباً در هر شهر بزرگ پاکستان که امین فرهنگ اسلامی ایران است، مراکز فرهنگی زبان و ادبیات فارسی تأسیس شدند. این مراکز در راه تدریس زبان فارسی کوشا هستند. این مراکز در دو

قسمت تقسیم می شوند:

☆ اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ فارسی، اورینٹل کالج، پنجاب یونیورسٹی، لاہور

اول . مراکز آموزشی و پژوهشی فارسی در پاکستان

دوم . مراکز فرهنگی، تحقیقی و علمی فارسی در پاکستان

در این مقاله معرفی کوتاه مراکز فرهنگی فارسی درج است.

نخست مراکز آموزشی و پژوهشی فارسی در پاکستان را معرفی می

کنیم:

۱. گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پنجاب لاهور:

گروه زبان و ادبیات فارسی دانشکده خاور شناسی دانشگاه پنجاب یکی از مهم ترین و بزرگ ترین مرکز آموزشی و پژوهشی فارسی در پاکستان است. دانشکده خاور شناسی در سال ۱۸۷۰م در لاهور تأسیس شد. در آن زمان این دانشکده در قسمت شمال غربی شبه قاره تنها مرکز فرهنگی بود. در سال ۱۸۸۲م دانشگاه پنجاب در لاهور تأسیس شد و دانشکده خاور شناسی جزو آن دانشگاه شد. گروه فارسی هم در سال ۱۸۷۰م تأسیس شد. البته فعالیت های آموزشی و پژوهشی در رشته کارشناسی ارشد و دکتری در سال ۱۹۲۱م آغاز شد اکنون در این گروه هر سال تقریباً صد نفر دانشجوی در سطح کارشناسی ارشد، بیست نفر دانشجوی در سطح دانشجویی و تقریباً پانزده نفر دانشجوی در درجه دکتری ثبت نام می کنند. علاوه بر این برنامه آموزشی کوتاه مدت جاری است. استادان بزرگ و برجسته با این گروه وابسته بوده اند. اکنون هیئت علمی گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پنجاب مشتمل بر نه نفر است که هشت نفر دارای درجه دکتری هستند. این گروه از همکاری علمی استادان اعزامی ایران بهرمنند است. تحقیق و تتبع در زبان و ادبیات فارسی از برنامه های خصوصی این گروه است. تقریباً بیشتر از ۴۵۰ رساله تحقیقی کارشناسی ارشد، ۵۰ رساله تحقیقی دانشجویی و ۶۵ رساله دکتری نوشته و

پذیرفته شده اند. گروه فارسی دانشگاه پنجاب برای گسترش زبان فارسی مجله علمی و پژوهشی به نام "سفینه" از سال ۲۰۰۳ م چاپ می کند. غیر از این کتاب های متعدد درباره موضوعات متنوع ادبیات فارسی از طرف گروه چاپ می شود. هر سال يك سیمینار بین المللی درباره ادبیات فارسی برگزار می شود. شایان ذکر است که در دانشگاه پنجاب در سطح کارشناسی تقریباً ۴۰ هزار دانشجو درس فارسی را انتخاب می کنند. (۱)

۲. گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه دولتی لاهور:

گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه دولتی یکی از مراکز مهم ادبی، فرهنگی و علمی پاکستان است. این گروه در سال ۱۸۶۴ م تاسیس شد. البته برنامه های تدریسی و تحقیقی در سطح کارشناسی ارشد و دکتری در سال ۱۹۸۱ م آغاز شد. استادان بزرگ و برجسته با این گروه وابسته بوده اند. اکنون هیئت علمی گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه دولتی مشتمل بر سه نفر است. سالانه تقریباً پانزده نفر دانشجو در رشته کارشناسی ارشد ده نفر دانشجو در رشته دانشجویی و دکتری ثبت نام می کنند. این گروه نیز از همکاری علمی استادان اعزامی ایران بهره مند می ماند. در این گروه تقریباً بیشتر از ۱۵۰ رساله تحقیقی کارشناسی ارشد، ۳۰ رساله تحقیقی دانشجویی مورد پذیرش قرار گرفته است. مجله علمی و پژوهشی به نام "کاوش" چاپ می شود. غیر از این کتاب های متعدد درباره موضوعات مختلف ادبیات فارسی از طرف گروه چاپ شده است. (۲)

۳. مرکز مطالعات آسیای جنوبی، دانشگاه پنجاب، لاهور:

مرکز مطالعات آسیای جنوبی، دانشگاه پنجاب در سال ۱۹۷۳ م تاسیس شد. هدف این مرکز ترویج روابط اقتصادی و سیاسی بین کشور های

آسیای جنوبی است. البته سیمینارهای متعدد درباره روابط ایران و پاکستان برگزار می شود. علاوه بر این کتاب های فارسی مانند گزیده تاریخ فرشته از این مرکز چاپ شده است. (۳)

۴. گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه دولتی دخترانه لاهور:

دانشکده دولتی برای دخترانه در سال ۱۹۲۲م تأسیس شد و در سال ۲۰۰۲م به درجه دانشگاه رسید. گروه فارسی در سال ۱۹۵۰م فعالیت خود را آغاز کرد. برنامه های کارشناسی و کارشناسی ارشد در گروه جاری است. هیئت علمی گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه دولتی برای خانمان مشتمل بر سه نفر است. (۴)

۵. گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اسلامی، بهاولپور:

دانشگاه اسلامی، بهاولپور در سال ۱۹۷۵م تأسیس شد. گروه زبان و ادبیات فارسی در این دانشگاه در سال ۱۹۸۵م فعالیت خود را با برنامه های کارشناسی ارشد و دکتری آغاز کرد. هیئت علمی فعلی گروه فارسی این دانشگاه مشتمل بر پنج نفر است. سالانه تقریباً سی نفر دانشجوی در رشته کارشناسی ارشد و پنج نفر دانشجوی در دوره دانشجویی ثبت نام می کنند. در این گروه تا اکنون شش رساله تحقیقی کارشناسی ارشد، ده رساله تحقیقی دانشجویی و سه رساله دکتری مورد پذیرش قرار گرفته است. (۵)

۶. گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه زبان های نوین، اسلام آباد:

دانشگاه زبان های نوین در سال ۱۹۷۰م در اسلام آباد تأسیس شد. فعالیت گروه فارسی از همان سال شروع شد. در سال ۱۹۷۳م برنامه های

کارشناسی ارشد و دکتری هم آغاز گردید. هدف اصلی این گروه ترویج زبان فارسی است. بنا بر این برنامه های آموزشی زبان فارسی کوتاه مدت بیشتر دایر است و در هر برنامه سه ماهه یا شش ماهه تقریباً پنجاه نفر دانشجو شرکت می کنند. تعداد دانشجویان در رشته کارشناسی ارشد و دکتری کم است. هر سال تقریباً هفت نفر دانشجو در رشته کارشناسی ارشد ثبت نام می کنند. تا کنون دو نفر دانشجو مدرک دکترا گرفته اند. (۶)

۷. گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه کراچی:

دانشگاه کراچی یکی از بزرگ ترین مراکز آموزشی و پژوهشی در استان سند پاکستان است که در سال ۱۹۵۱ م تأسیس شد. در این دانشگاه گروه زبان و ادبیات فارسی در سال ۱۹۵۳ م برای ترویج فارسی کار خود را آغاز کرد. استادان بزرگ و برجسته با این گروه وابسته بودند. هیئت علمی گروه فارسی مشتمل بر شش نفر استاد فاضل است. برنامه های تدریسی و تحقیقی در سطح دکترا، دانشوری، کارشناسی ارشد، کارشناسی و برنامه آموزشی زبان فارسی کوتاه مدت با موفقیت جاری است. سالانه تقریباً سی نفر دانشجو در رشته کارشناسی ارشد ثبت نام می کنند. (۷)

۸. گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه بلوچستان، کوئته:

دانشگاه بلوچستان در سال ۱۹۷۴ م در کوئته تأسیس شد البته گروه فارسی در سال ۱۹۹۲ م فعالیت خود را با برنامه های کارشناسی ارشد و دکتری آغاز کرد. هیئت علمی فعلی گروه فارسی این دانشگاه مشتمل بر پنج نفر استاد است. (۸)

۹. گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پیشاور:

دانشگاه پیشاور در سال ۱۹۵۰م تأسیس شد. گروه زبان و ادبیات فارسی در این دانشگاه در سال ۱۹۵۶م فعالیت خود را با برنامه های کارشناسی ارشد و دکتری آغاز کرد. هیئت علمی فعلی گروه فارسی این دانشگاه مشتمل بر چهار نفر است. کتاب های متعدد درباره ادبیات فارسی از طرف این گروه منتشر شده است. (۹)

معرفی مراکز فرهنگی، تحقیقی و علمی فارسی در پاکستان:

۱. خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، لاهور

اولین خانه فرهنگ در پاکستان در سال ۱۹۵۶م در لاهور در نتیجه يك قرارداد بين دولت ایران و پاکستان تاسیس شد. مهم ترین هدف خانه های فرهنگ گسترش زبان فارسی در این کشور است. خانه فرهنگ لاهور فعالیت زیادی برای گسترش زبان فارسی دارد. در بدین منظور برنامه های آموزشی زبان فارسی کوتاه مدت را دارد. کتاب خانه ای به نام امام علی برای پژوهشگران، استادان و دانشجویان فارسی وجود دارد. خانه فرهنگ برای گسترش زبان فارسی سمینار متعدد برگزار می کند. مجموعه های مقالات آن سمینارها چاپ می شود. علاوه بر این کتاب های متعدد درباره موضوعات مختلف و مجله به نام ایران شناسی منتشر می کند. خانه های فرهنگ ایران در لاهور برای ایران شناسی "اتاق ایران شناسی" در دانشکده های مختلف لاهور باز کرده است و آگاهی زیادی درباره فرهنگ ایران جدید و قدیم برای

استادان و دانشجویان دارد. (۱۰)

۲. خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران در کراچی:

خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، کراچی به عنوان رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۹۴۹ م کار خود را آغاز کرده است. با انتقال پایه تخت پاکستان از شهر کراچی به اسلام آباد رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران نیز به اسلام آباد منتقل گردید. بعد از آن این اداره فرهنگی به عنوان خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، کراچی کار خود را ادامه داد و برای گسترش روابط فرهنگی، علمی، آموزشی و هنری بین دو کشور فعالیت های خود را افزود. کتاب خانه ای شامل ده هزار کتاب دارد، برای استادان و دانشجویان فارسی وجود دارد. خانه فرهنگ ایران در کراچی برای گسترش زبان فارسی سیمینارهای متعدد برگزار می کند و مجموعه مقالات آن سیمینارها چاپ می کند. علاوه از این کتاب های متعدد درباره موضوعات مختلف نیز به چاپ می رسد. (۱۱)

علاوه از خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، لاهور و کراچی در شهرهای مختلف پاکستان وجود دارد مانند:

۳. خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، راولپندی

۴. خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، مولتان

۵. خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، حیدرآباد

۶. خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، کوئته

۷. خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، پشاور

با همان اهداف فعالیت های خود را ادامه دارند.

۸. اقبال اکادمی پاکستان:

اقبال اکادمی پاکستان در سال ۱۹۵۱م در کراچی تأسیس شد. در سال ۱۹۶۲م دولت پاکستان لائحه ای برای اکادمی تصویب کرد و این اکادمی به صورت اداره نیمه دولتی به وجود آمد. با انتقال پایه تخت پاکستان از شهر کراچی به اسلام آباد با انتقال پایه تخت پاکستان از شهر کراچی به اسلام آباد منتقل گردید. در سال ۱۹۹۷م اکادمی اقبال پاکستان به شهر لاهور منتقل گردید. اقبال اکادمی پاکستان تا الان سیصد کتاب درباره زندگی و افکار اقبال به زبان فارسی، اردو و انگلیسی منتشر کرده است. اقبال اکادمی پاکستان سه مجله جداگانه به نام مجله اقبالیات فارسی، مجله اقبالیات اردو و اقبال ریویو به زبان انگلیسی چاپ می کند. مجله اقبالیات فارسی به زبان فارسی چاپ می شود که از سال ۱۹۸۶م مرتباً منتشر می شود. این مجله علمی و تحقیقی درباره فکر و شعر و زندگی علامه محمد اقبال است و نیز مقالات درباره زبان و ادب فارسی و تاریخ در آن مجله چاپ می شود. (۱۲)

۹. اداره ثقافت اسلامیہ:

اداره ثقافت اسلامیہ در سال ۱۹۵۰م در لاهور تأسیس شد. هدف تأسیس این اداره نشر و اشاعت از آثار فرهنگی، علمی، دینی و ادبی مسلمانان شبه قاره است. اداره ثقافت اسلامیہ در این ضمن هفتاد کتاب به زبان اردو و تقریباً بیست و پنج جلد کتاب به زبان فارسی چاپ کرده است. اداره ثقافت اسلامیہ فصلنامه به نام المعارف دارد و مقالات درباره موضوعات مختلف چاپ می شود. (۱۳)

۱۰. اداره تحقیقات پاکستان:

وزارت خانه اوقاف متروکہ پاکستان با همکاری دانشگاه پنجاب در دانشگاه پنجاب اداره تحقیقات پاکستان در سال ۱۹۶۳ م تأسیس کرد. این اداره هنوز هم فعالیت دارد. تقریباً سی کتاب درباره زبان و ادبیات فارسی شبه قاره چاپ کرده است. اداره تحقیقات پاکستان فصلنامه به نام مجله اداره تحقیقات پاکستان دارد و مقالات درباره موضوعات مختلف به سه زبان فارسی، اردو و انگلیسی چاپ می شود. اولین شماره در سال ۱۹۶۴ م چاپ شد. (۱۴)

☆☆☆

منابع

۱. معرفی نامه گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پنجاب، لاهور، ۲۰۰۸ م. www.pu.edu.pk
۲. Post Graduate Prospectus, Government College Lahore, Lahore, 1997
- مظہر عباس، رسالہ تحقیقی دانشوری، خدمات فارسی مراکز علمی، ادبی و تحقیقاتی لاهور، دانشگاه پنجاب، لاهور، ۲۰۰۳.
۳. www.pu.edu.pk (ویب سائٹ دانشگاه پنجاب)
۴. www.lcwu.edu.pk (ویب سائٹ دانشگاه دولتی برای خانمان)
۵. سلیم مظہر دکتر، وضعیت زبان فارسی در پاکستان تهران، ۲۰۰۰؛ www.iub.edu.pk
۶. www.numl.edu.pk (ویب سائٹ دانشگاه زبان های نوین)

- ۱۰۸ مجله تحقیق، جلد ۳۰، شماره ۷۵، اپریل - جون ۲۰۰۹ء
۷. معرفی نامه گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه کراچی، کراچی؛
www.uok.edu.pk
۸. www.uob.edu.pk - (ویب سایت دانشگاه کوئٹہ)
۹. www.upesh.edu.pk (ویب سایت دانشگاه پشاور)
۱۰. نگہت عابد، رسالہ تحقیقی کارشناسی ارشد، پاکستانی اداروں کی فارسی خدمات، دانشگاه پنجاب، لاہور، ۱۹۸۶ء؛ www.lahore.irco.ir
۱۱. www.karachi.irco.ir
۱۲. سلیم مظہر دکنر، اکادمی اقبال پاکستان، دانشنامہ زبان و ادب فارسی در شبہ قارہ، تہران، ۲۰۰۵ء
۱۳. مظہر عباس، رسالہ تحقیقی دانشوری، خدمات فارسی مراکز علمی، ادبی و تحقیقاتی لاہور، دانشگاه پنجاب، لاہور، ۲۰۰۳ء
۱۴. احسن عبدالشکور، ادارہ تحقیقات پاکستان، دانشنامہ زبان و ادب فارسی در شبہ قارہ، تہران، ۲۰۰۵ء

